

8. General government gross debt [SDG_17_40]. URL: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=sdg_17_40&lang=en

9. 2020 European Semester: National Reform Programmes and Stability/Convergence Programmes. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/european-semester-timeline/national-reform-programmes-and-stability-convergence-programmes/2020-european-semester_en

10. Convergence Programme 2020 Update. Warsaw, April 2020. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2020-european-semester-convergence-programme-poland_en.pdf

11. Падіння ВВП на 4,2%, інфляція 7%: консенсус-прогноз Мінекономіки на 2020 рік. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/04/17/659509/>

12. Закон України «Про Державний бюджет України на 2020 р». Додатки 2, 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20>

О.М. БОЙКО,

*к.е.н., старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу інноваційної
політики, економіки і організації високих технологій
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ*

КЛАСТЕРИ ЯК ДРАЙВЕРИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Як показує світовий досвід, формування кластерів в останні десятиліття відбувається активно. Значна кількість кластерів функціонує у США – 380 од., Італії – 206, Великій Британії – 168, Польщі – 161, Індії – 106, Франції – 96, Україні – понад 50 од., Данії – 34, Німеччині – 32, Нідерландах – 20, Фінляндії – 9 од.

Вирізняють особливості розвитку вітчизняних та іноземних кластерів, які поділяють на дві групи. До першої групи особливостей розвитку кластерів відносять: конкурентні позиції на міжнародних/регіональних ринках, високий ступінь експортного потенціалу учасників кластера; конкурентні переваги для розвитку кластера (вигідне географічне положення; доступ до ресурсів (сировинні, трудові, фінансові тощо); наявність розвиненої інфраструктури; наявність учасників у процесі кластерної взаємодії, в тому числі на основі використання механізмів субконтрактації, партнерства підприємств з освітніми та дослідницькими організаціями.

Серед другої групи особливостей розвитку кластерів є: наявність у регіоні конкурентних підприємств та переваг розвитку кластера; лідерство приватного сектора; залучення учасників кластерів та взаємодіючих інститутів; географічна концентрація і близькість до населених пунктів; орієнтація

продукції кластера на експорт; широкий набір учасників і наявність «критичної маси»; наявність взаємозв'язків і взаємодії між учасниками кластерів; прояв процесу конкуренції всередині кластера; інноваційна спрямованість кластера; гнучкість складу і структури інституту; відкритість кластера як системи.

На основі проведеного аналізу особливостей функціонування кластерів їх можна класифікувати за такими ознаками, як: територіальне охоплення; стадії розвитку кластера; ступінь новизни продукції, що виробляється; розміри; галузева приналежність; відмінності у структурі взаємозв'язків; ступінь інноваційності; роль у системі обміну і використання знань; наявність і ступінь розвитку елементів кластерної структури; рівень агрегації учасників кластера; співорганізація практико-орієнтованої фундаментальної науки; проектно-конструкторські розробки та інноваційна промисловість; характер галузі підприємств – учасників кластера.

Згідно з існуючою типологією, в зарубіжних країнах прийнято вирізняти кластери, що виникли в результаті еволюції процесу їх утворення:

- «неактивні» або (виконання освітньої функції, можливості якої використовуються частково);
- «потенційні» (прояв ключових характеристик, спостерігається недостатність виробничих ресурсів, брак «критичної маси»);
- «працюючі» або (кластери, що випускають значну кількість продукції та працюють індивідуально).

Також існують інші підходи до поділу кластерів, в основу яких покладено особливості технологічних параметрів: індустріальні (виробництво традиційних товарів); інноваційні або інтелектуальні (переважає частка інноваційної продукції кластера, а також сформована інноваційна інфраструктура).

Учасниками створення та функціонування кластера є: підприємства (організації, фірми), які спеціалізуються на пріоритетних видах економічної діяльності; фірми – постачальники товарів/послуг для профільних підприємств; підприємства (організації, фірми), що займаються обслуговуванням галузей загального користування (інфраструктура: транспортна, енергетична, природоохоронна тощо); організації ринкової інфраструктури (консалтингові, аудиторські, страхові, кредитні тощо); некомерційні та громадські організації, об'єднання підприємців, торгово-промислові палати; науково-дослідні та освітні організації; організації інноваційної інфраструктури, інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва (індустріальні парки, технопарки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій, центри енергозбереження, центри підтримки субпідряду – субконтрактації); центри та агентства з розвитку підприємництва, регіонального та муніципального розвитку, залучення інвестицій, агентства з підтримки експорту товарів, державні та муніципальні фонди підтримки підприємництва, фонди сприяння кредитуванню тощо.

Створення кластера відбувається за одним із декількох існуючих сценаріїв: «знизу вгору» (окремі проекти і програми, інтегруючі потенційні учасники кластера); «зверху вниз» (створення органів дорадчої діяльності та

моніторингу, стратегії розвитку кластера); змішаний (поєднання особливостей двох шляхів «знизу вгору» і «зверху вниз»).

Серед інструментів підтримки створення та розвитку кластерів, які широко використовуються в країнах світу, є: законодавче забезпечення захисту прав інтелектуальної власності та авторських прав; спрощення процедури оподаткування для підприємств (Японія); надання позик, у тому числі без виплати відсотків (Швеція); цільові дотації на науково-дослідні розробки (майже в усіх розвинених країнах); створення фондів впровадження інновацій з урахуванням можливого комерційного ризику (Велика Британія, Німеччина, Нідерланди, Франція, Швейцарія); надання безоплатних позичок, які досягають 50% витрат на впровадження нововведень (Німеччина); зниження ставки державного податку для індивідуальних винахідників і надання податкових пільг (Австрія, Німеччина, США, Японія), створення інфраструктури та економічного страхування (Японія); пряме фінансування (50,0% витрат на створення нової продукції і технологій в США і Франції); відстрочка сплати або звільнення від податку в разі, якщо винахід причетний до енергоефективності (Австрія); безкоштовне ведення діловодства за заявками від індивідуальних винахідників, надання безкоштовних послуг патентних повірених, звільнення від сплати податку (Німеччина, Нідерланди), запровадження державних програм щодо зниження ризиків і відшкодування ризикових збитків (Японія); програми пошуку і залучення іноземних фахівців (Австралія, США, Японія).

Створення та розвиток кластерів відіграє важливу роль у формуванні економічного середовища регіону, оскільки залежно від типів вони сприяють:

- активізації інноваційної діяльності за рахунок накопичення в кластерах знань комерційного та виробничого характеру; створення інновацій завдяки внутрішньої конкуренції між виробниками кластеру; прискорення впровадження інновацій в наслідок співробітництва між виробниками та постачальниками тощо;

- розвитку високотехнологічних галузей промисловості (країни ЄС, США);

- зростанню ВВП, податкових надходжень до бюджетів унаслідок залучення інвестицій, у тому числі іноземних, коштів місцевих бюджетів для фінансування інноваційних проєктів розвитку технологій і інфраструктури в межах проєктів державно-приватного партнерства, взаємне кредитування учасників кластера тощо;

- активізації розвитку малого та середнього бізнесу в старопромислових регіонах (Італія, США), за рахунок формування відносин субконтрактінгу (аутсорсінгу), відкриття нових зон підприємництва у виробничому ланцюгу кластеру;

- зростанню частки експорту виробленої продукції (Канада, Нова Зеландія, США);

– створенню унікальних можливостей щодо підготовки висококваліфікованих спеціалістів поза межами галузевої підготовки (обмін досвідом, центри кластерного навчання та ін.).

Отже, кластери є сучасною формою інтеграції підприємств, здатною підвищувати конкурентні переваги кожної фірми – учасника кластеру; міжнародний досвід свідчить про високий рівень ефективності їх функціонування; в кожній країні існують особливості кластерного розвитку; специфікою кластера є отримання синергетичного ефекту, який проявляється зростанням конкурентоспроможності, а його відмінною рисою є інноваційна орієнтованість; питання фінансування створення і розвитку кластерів сконцентровані на бюджетних ресурсах або ж ресурсах інвестора.

Основою для інноваційної діяльності на основі створення та розвитку кластерів в Україні є понад 200 нормативно-правових актів. Це Конституція України, Земельний кодекс України, Податковий кодекс України; Бюджетний кодекс України, Закон України «Про оренду землі», Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності», Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності», Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про засади національної безпеки», Закон України «Про транскордонне співробітництво», Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» та інші нормативно-правові акти.

Держава зацікавлена у створенні кластерів, оскільки реалізація кластерної політики має суттєві переваги, до яких слід віднести:

– здійснення структурної перебудови реального сектора економіки за рахунок розвитку наукоємних і високотехнологічних виробництв потребує посилення ролі держави, зокрема в частині ефективності реалізації всіх стадій інноваційного процесу (від ННТР до комерціалізації і виводу на ринок нової продукції);

– посилення інноваційної активності промислових підприємств за рахунок кооперації між науково-дослідним та виробничим сектором, розвитку державно-приватного партнерства в інноваційній сфері, залученню висококваліфікованих кадрів, розвитку аутсорсінгу та ін.;

– розвиток міжрегіональних зв'язків за рахунок державної підтримки створення та функціонування кластерів та усунення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів.

До основних завдань кластерної політики регіонів Україні слід віднести:

– створення та розвиток кластерів (розроблення нормативно-правової бази щодо створення та функціонування кластерів, зокрема визначити на законодавчому рівні поняття «кластер», «кластерна політика», «кластеризація»; створення та реалізація державних програм сприяння розвитку кластерів; створення Реєстру кластерів в Україні);

– розвиток кластерних зв'язків та мережевого співробітництва (залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у пріоритетні за видами економічної діяльності кластери; формування і просування кластерних ініціатив; розвиток

людського капіталу; економічна освіта суб'єктів кластера та спеціалістів навчальних закладів; фінансування спільних наукових досліджень; створення інформаційного поля для суб'єктів кластера; розроблення програм розвитку постачальників; розміщення державного замовлення на продукцію підприємств кластеру; контроль якості продукції і послуг, які постачаються виробниками кластеру в рамках програми державної закупівлі; програми розвитку конкурентного середовища; створення інфраструктурного забезпечення кластерних зв'язків; взаємодія місцевих органів влади з суб'єктами кластера; трансфер технологій у кластері; формування співробітництва в середині кластера та ін.);

– розвиток та формування видів промислової діяльності з вищою доданою вартістю (визначення пріоритетних секторів промисловості, створення кластерних об'єднань та інших форм організації інноваційної діяльності; підготовка та надання пропозицій щодо запровадження пільгового режиму оподаткування для підприємств, що виробляють високотехнологічну та інноваційну продукцію за рахунок власних інвестиційних ресурсів, шляхом внесення відповідних змін до Податкового кодексу України);

– реалізація Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка відкрила можливості отримання донорської фінансової підтримки, залучення кредитних коштів від міжнародних фінансових організацій на програмних принципах;

– збільшення впливу і відповідальності місцевих органів влади в умовах децентралізації стосовно забезпечення розвитку кластерів;

– реалізація ефективної кластерної політики можлива в контексті комплексу заходів щодо суттєвого покращення інвестиційного клімату;

– розробка моделей використання механізму державно-приватного партнерства з метою залучення недержавних інвестиційних ресурсів для розвитку кластерів, перш за все забезпечення території необхідною інфраструктурою;

– законодавче визначення механізму створення транскордонних кластерів, які можуть стати дієвим механізмом прискорення євроінтеграційних процесів. Зокрема, укладання на рівні урядів країн-учасниць двосторонніх угод про створення транскордонних кластерів, узгодження стратегій і планів розвитку національних частин транскордонних кластерів. Досвід функціонування таких структур в окремих прикордонних регіонах ЄС свідчить про їх позитивний вплив на соціально-економічний розвиток та міжнародне співробітництво країн-учасниць, стимулювання ділової активності, надходження інвестицій і вирішення проблем зайнятості на прикордонних територіях.

До заходів удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку транскордонних кластерів в Україні необхідно віднести: завершення формування інституційного середовища розвитку транскордонних кластерів, розроблення та ухвалення державної стратегії розвитку транскордонних кластерів у регіонах України; долучення до загальноєвропейської стратегії кластеризації промислового сектора, ратифікацію «Маніфесту кластеризації

ЄС» та Кластерного меморандуму; долучення до існуючих міжнародних програм щодо підтримки кластерних ініціатив, у тому числі програми «EURECA» (European Research Coordination Agency).

Окремим напрямом у процесі кластеризації є співпраця ТПП України та регіональних ТПП. Зокрема, пропонуємо: посилити коопераційні зв'язки між ТПП України з регіональними ТПП, діловими асоціаціями, центральними та регіональними органами управління щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення у сфері розвитку кластерів; сприяти розвитку співробітництва між владою, наукою, бізнесом, виробництвом та освітою через регіональні навчальні центри ТПП; забезпечити впровадження системи інноваційних навчальних програм щодо підготовки і перепідготовки спеціалістів, які беруть участь у функціонуванні галузевих кластерів; сприяти дослідженню та поширенню міжнародного та вітчизняного досвіду функціонування кластерів; сприяти участі виробничих кластерів у відповідних міжнародних кластерних об'єднаннях.

Є.В. РЕДЗІЮК,

к.е.н., доцент, старший науковий співробітник сектору міжнародних фінансових досліджень ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м.Київ

ВПЛИВ РОЗВИТКУ ІНСТРУМЕНТІВ ФОНДОВОГО РИНКУ НА УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ

Глобальна фінансово-економічна криза, пов'язана з пандемією грипу COVID-19 (коронавірусу), суттєво вплинула на міжнародний та вітчизняний фінансові ринки. На фондових біржах і фінансових ринках ресурси стають більш дорогими й важкодоступними для компаній і урядів. Спреди суверенних облігацій на ринках, що формуються, у березні 2020 р. зросли на 700 б.п., що є найвищим показником з часів глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. Враховуючи складні відносини з МВФ та іншими міжнародними кредиторами, відзначимо, що Україні необхідно мати власний план дій зі стабілізації соціально-економічних процесів. Підтвердженням цьому є те, що серед 66 країн з ринками, що формуються, Україна займає 53-тє місце за ступенем міцності фінансової системи і боргової стійкості. Для визначення сумарного рейтингу фахівці використовували 4 показники: розмір державного боргу у % до ВВП, обсяг зовнішнього боргу у % до експорту, вартість державних позик і потреби у валютних платежах (на погашення зовнішнього боргу і покриття дефіциту поточного рахунку) у % до міжнародних резервів. Тому є необхідність запровадити антикризову фінансово-інвестиційну програму стимулювання стабілізації та розвитку вітчизняної економіки за рахунок власних ресурсів, враховуючи існуючі можливості та інструменти [1].

ВУконтексті розгортання пандемії грипу COVID-19 і пригальмовування економічно-інвестиційних процесів в Україні вже проявляються проблеми з